

تحول واژگان نظامی در زبان فارسی (مقایسه دوره باستان و انقلاب اسلامی ایران)

محمدرضازاده زوارم*

سجاد بحرالعلوم**

چکیده

یکی از ویژگی‌های کلیه زبان‌های بشری، خلق واژه‌های جدید است هر زبان برای تغییر یا گسترش واژگان خود شیوه‌هایی در اختیار دارد که از آنها به عنوان فرآیندهای واژه‌سازی یاد می‌شود. از جمله: سرواژه، اختصار، ادغام و....

بنابراین واژگان و لغات هر زبان یکی از ارکان اصلی هر زبان است. مبنا و پایه انتقال مفاهیم، زبان و واژگان و قواعد آن است؛ از این منظر واژگان نظامی، تاثیر شگرفی در اعمال نظامیان دارند و برای علوم نظامی بسیار مفید خواهند بود. یابه عبارت دیگر اهمیت واژگان به حدی است که اگر به تغییرات واژگانی توجهی نشود ممکن است به مرور زمان هویت یک ملت را دچار چالش کرده و خود را با گذشته اش بیگانه نماید.

مقاله حاضر تلاشی است در جهت شناخت برخی از واژگان نظامی در دوره قبل از اسلام و معادل امروزی آنان در ارتش جمهوری اسلامی ایران (حوزه نیروی زمینی). محقق می‌خواهد باتکیه بر روش واژه‌شناسان معاصر بداند واژگانی که در میان افراد، فرهنگ و محیط‌های نظامی (ارتش) در

* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی با گرایش ادبیات حماسی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد مقدس - ایران

mohrez13561356@gmail.com

** کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد - ایران

mohrez13561356@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۷/۱۰

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۰۱

دوره باستان رواج داشت امروزه نیز کاربرد دارد یاخیر؟ میزان تغییرات چقدر است و علت تغییرات چه بوده است؟

واژگان کلیدی: زبان فارسی، تاریخ زبان، تحول واژگانی، ارتش، واژگان نظامی

مقدمه

وجود واژه‌های دخیل از زبان‌های عربی، ترکی، مغولی و اروپایی از مشخصات ویژه در زبان فارسی جدید است. زیرا بنا بر دلایل سیاسی و اوضاع خاص اجتماعی از جمله استیلای تازیان، حکومت‌های ترکان و هجوم مغول به خاک ایران و تسلط آنان و انعقادشان در این دیار و توسعه روابط فرهنگی و سیاسی و تجاری ایران و اروپا در دوره قاجاریه، راه ورود واژه‌های بیگانه به زبان فارسی هموار شد و تاثیر زبان عربی در واژگان فارسی جدید و جایگزینی آن با معادل‌های فارسی به صورت‌های گوناگون بوده است.

در زمان اخیر نیز با توسعه روابط فرهنگی و سیاسی و اقتصادی ایران با ممالک اروپایی از جمله، جنگها و تجارت ایران با روسیه، تاسیس دارالفنون و ورود استادان، معلمان خارجی با استفاده از مستشاران فرنگی، اعزام محصلان به خارج و ترجمه کتب از زبان‌های اروپایی، واژه‌ها و اصطلاحات و تغییرات فراوانی از زبان‌های مغرب زمین وارد زبان فارسی شده است. (باقری، ۱۳۷۸: صص ۱۱۶ و ۱۱۷)

اهل زبان عموماً علی‌رغم کاربرد واژه‌ها در زندگی روزمره از توصیف نظام مند این توانش عاجزند. بخشی از علم زبانشناسی تحت عنوان «ساخت واژه» به مطالعه‌ی ساختمان واژه‌ای می‌پردازد.

هر زبان برای تغییر یا گسترش واژگان خود شیوه‌هایی در اختیار دارد که از آنها به عنوان فرآیندهای واژه‌سازی یاد می‌شود که بخشی از آن، بخش صرفی دستور زبان را تشکیل می‌دهند هر چند در حوزه ساخت واژه بحث اساسی بر سر قدرت لغت‌سازی عناصر ترکیبی و اشتقاقی است. فرآیندهای واژه‌سازی محدود به ترکیب و اشتقاق نیست بلکه ویژگی‌های واژه‌سازی زیادی مانند سرواژه، اختصار، ادغام و... وجود دارند.

نیاز به واژه سازی در زبان فارسی امروز که شدت، سرعت و حجم هجوم واژه های بیگانه آنها را تهدید می کند به بیش از هر زمان دیگری عمیقاً قابل لمس است. برای واژه سازی ابتدا باید شناخت عمیقی از روش های آن در زبان فارسی پیدا کنیم و سپس بتوان خلاء های واژه سازی فارسی را رفع کرد. (فرهنگستان زبان فارسی، ۱۳۸۰: ۲۴).

بر این اساس سعی گردیده است تا در این مقاله به بحث تحول واژگانی در حوزه ی نظامی پرداخته شود تا خوانندگان تغییرات را لمس نمایند و محقق این نکته را یادآوری نماید که در صورت نپراختن به مقوله واژه سازی بر اساس ریشه کلمات اصیل فارسی در عهد باستان واژه گزینی در آینده دچار مشکل می شود تا حدی که ممکن است کلیه واژگان عهد باستان - که اصیل بودند - در دراز مدت به فراموشی سپرده شوند.

روش تحقیق

در این تحقیق از روش توصیفی - تحلیلی مبتنی بر داده آماری استفاده شده تا پژوهشگر با مراجعه به متون تاریخ نظامی در دوره باستان، واژگان باستان، متن ها استخراج و معادل امروزی آنها را بیابد تا مشخص گردد که تغییرات چگونه بوده است. گردآوری اطلاعات در این پژوهش به صورت کتابخانه ای بوده و سعی شده است اسناد و مدارک مکتوب و همچنین پایان نامه ها و مقالات متعدد بررسی و در نهایت واژگان احصاء شده را با فرایندهای ساخت واژی مورد بررسی قرار دهند.

پیشینه تحقیق

معطوفی در کتابی تحت عنوان «تاریخ چهار هزار ساله ارتش ایران» به جنگ و جنگاوری ایرانیان از ابتدا تاکنون اشاره نموده و تاریخ نظامی ایران را در هر دوره با توجه به تجهیزات و آلات رزم و به همراه واژگان نظامی جدید آورده است.

در مقاله‌ی احمدی (۱۳۹۰) تحت عنوان «راهبردها و تفکرات جنگی ایرانیان در شاهنامه» ارتش ایران را در دوره عهد باستان از نگاه شاهنامه مورد بررسی قرار داده است و اصول جنگی ایرانیان را از شاهنامه استخراج نموده است.

در مقاله‌ی ابروانی و محمدی (۱۳۸۸) تحت عنوان «واژه سازی و واژه گزینی در زبان و ادبیات فارسی دوره باستان میانه» واژگان عهد باستان را از نظر واژه سازی مورد بررسی قرار داده است و اهمیت واژگان نظامی را برای نظامیان تشریح نمودند و پیشنهادهایی برای فرهنگستان زبان فارسی به منظور واژه سازی در عصر جدید اعلام داشتند.

در مقاله‌ی جلالی (۱۳۹۶) تحت عنوان «ارتش، تشکیلات و واحدهای آن در دوره ساسان» به ابزارها و واحدهای سازماندهی تشکیلات عصر ساسانیان اشاره کرده است.

آنچه موجب تمایز مقاله حاضر با تحقیقات مذکور می‌شود، این است که به تحول واژگان نظامی در دو دوره (عهد باستان و انقلاب اسلامی) پرداخت است و موضوع را از دیدگاه تحول واژگانی و واژه سازی در دوه دوره‌ی فاصله‌ی طولانی از همدیگر مورد بررسی قرار داده است.

تعریف مفاهیم

تعریف زبان

زبان، نظامی است به هم بافته و نهادی است اجتماعی و استعدادی است فطری زاینده که سبب تولید یا فهم علائم و کلمه‌ها و جمله‌های تازه بی شمار، به وسیله آنان می‌شود و از این راه بین اجتماعات افراد بشر ارتباط برقرار می‌کند. (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۵۴).

تعریف واژه

از نظر لغوی واژه به معنی کلمه و سخنی است که از سه حرف یا بیشتر ساخته شده باشد. (دهخدا: «واژه»).

واژه‌ها جزو قابل ملاحظه‌ترین واحدهای یک زبان هستند، با این حال بسیار دشوار است تا توصیفی عمومی و صریح را از این مفهوم پیدا کنیم در تطابق با قضاوت‌هایی باشد که توسط متکلمین بومی زبان درباره صورت‌های یک واژه انجام می‌دهند. (فالک، ۱۳۸۰: ۳۷)

واژه نیازی به داشتن خواص آوایی خاصی ندارد؛ برخی از واژه‌ها تکیه دارند؛ برخی دیگر ندارند. برخی از واژه‌ها با اشاره‌های آهنگی آغاز می‌شوند؛ برخی دیگر نمی‌شوند. دو هجای موجود در نمونه‌های زیر دقیقاً یکسان تلفظ می‌شوند، اگرچه در حالت اول دو واژه جداگانه اما در واژه دوم بخشی از یک واژه واحد هستند. (همان، ۳۷)

Adore a door

صورت آزادی که گسترده نباشد واژه است. (بلوم فیلد، ۱۹۳۳: ۱۷۵)

واژه واحد آوایی مرکبی است که از یک یا چند هجا ترکیب شده باشد و در آغاز و انجام آن واحد زبر زنجیری درنگ قرار گرفته باشد این درنگ معمولاً درنگ باز بیرونی است. (حق شناس، ۴۰: ۵۶)

واحد آوایی ترکیبی است که از ترکیب یک یا چند تکواژه حاصل می‌شود. واژه به تنهایی در معنی و مفهوم مستقل بکار می‌رود و در آغاز و پایان آن واحد زبر زنجیری "درنگ" قرار می‌گیرد. (باقری، ۱۳۷۶: ۱۷۶)

کلیه واژه‌هایی که یک سخنگوی بومی در ذهن دارد و نیز تمامی اطلاعات دستوری مربوط به آن واژه‌ها را یک جا واژگان آن فرد می‌نامند. (طباطبائی، ۱۳۷۶: ۲۴)

ساخت واژه^۱ (تصریف)

ساخت واژه بخشی از دستور زبان است که ساخت واژه را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد. واحد بسیط این تحلیل تکواژ است. در بافت واژه دولایه تصریفی^۲ و اشتقاقی^۳ وجود دارد. بنابراین،

^۱ morphology

^۲ inflectional

^۳ dertrational

ساخت واژه به دو قسمت: ساخت واژه تصریفی و ساخت واژه اشتقاقی تقسیم می‌گردد. (کلباسی، ۱۳۸۰: ۲۰).

تحول واژگان در زبان فارسی

زبان فارسی نیز که ما امروز بدان می‌خوانیم و می‌نویسیم و سخن می‌گوییم، از این دگرگونی برکنار نمانده است. این زبان که فارسی دری نامیده می‌شود، دنباله فارسی میانه است و فارسی میانه، خود دنباله فارسی باستان. فارسی دری نسبت به زبان‌های فارسی باستان و میانه چنان تغییر یافته که فهم آن دو نیاز به تحصیلات خاص دارد. (انوری، ۸۴: ۳۲۶)

واژگانی که در یک دوره و زمان مشخص تاریخی در زبانی به کار می‌روند ممکن است در دوره بعدی بنا بر تغییراتی که در اوضاع و احوال فرهنگی، سیاسی، مذهبی و اجتماعی یک ملت رخ می‌دهد. متروک مانده از بخش زبان به کلی حذف شوند. مثلاً در اوایل دوره فارسی نوکلماتی مانند: چرخشت، دارافزین، غزغا یا میزد و مانند اینها وجود داشته که می‌توان این کلمات را در نوشته‌ها و اشعار متقدمین بازیافت ولی در فارسی عصر حاضر این واژه‌ها نه در معنای اصلی خود و نه در معنای جدید دیگری به کار نمی‌روند. لذا از زبان فارسی رایج خارج گردیده‌اند. برخی دیگر از واژه‌ها از یک دوره به دوره دیگر یا از یک زمان به زمانی دیگر منتقل می‌شوند این انتقال به دو صورت است: یا با همان معنای خاص خود در دوره قبلی یا در زبان عصر جدید نیز به کار می‌روند. مانند: دست، بوم، شادی. (انوری، ۱۳۸۴: ۲۰۷ و ۲۰۶)

تغییرات واژگانی آشکارترین و فراوان‌ترین نوع تغییرات زبانی نسبت به تغییرات نحوی و آوایی هستند شاید به توان گفت که این تغییرات برای اکثر گویشوران زبان قابل لمس هستند. منظور از تغییر واژگانی کهنه شدن و به کنار رفتن برخی از واژه‌ها و یا برعکس پیدایش و دوباره زنده شدن برخی دیگر و نیز ایجاد و تغییر معنایی در آنها است. برخی واژه‌ها از راه زنده شدن واژه‌های قدیمی با معنی جدید پدید می‌آید: سفینه (فضایی)، زره پوش، زرهی (سلاح‌های جنگی)، قطار و...

بر پایه ملاحظات یادشده، تغییرات واژگانی را مشکوه الدینی به شرح زیر مشخص کرده است که محقق نیز برای مقایسه واژگان دو دوره مذکور از همین روش در تحلیل و روش بررسی به آن استناد نموده است:

کنار رفتن واژه‌ها

پیدایش واژه‌های جدید

گسترش معنایی واژه‌ها و کاربرد آنها در معانی کناری علاوه بر معنی اصلی؛ محدود شدن معنی واژه و از میان رفتن معنی اصلی (مانند واژه مهمات که در گذشته به معنی کارهای مهم بوده است و اکنون به معنی مواد منفجره جنگی است)؛
واژه‌های قرضی (ایروانی، محمدی (۱۳۸۸: ۱۴۵ الی ۱۸۸))

بحث اصلی

دوره قبل اسلام

نحوه تشکیل ارتش باستان از زبان شاهنامه فردوسی

بنا به روایات شاهنامه تا عهد اردشیر، تشکیلات منظمی تحت عنوان ارتش یا سپاه وجود نداشت، زیرا سرزمین ایران توسط حکمرانان محلی که هریک در منطقه تحت تسلط خود حکومت مستقلی داشتند، اداره می‌شد. این حکومت‌های محلی، تحت سرپرست حکومت مرکزی، اتحادیه‌ای را به وجود آورده‌اند که وظیفه آن حفظ و حراست از مرزهای ایران بود.

کنون از خردمنندی اردشیر	سخن بشنو و یک به یک یادگیر
به درگاه چون ساخت لشکر فزون	فرستاد بهر سویی رهنمون
که تا هر کسی را که دارد سپر	نماند که بالا کند بی هنر
سواری بیاموزد و رسم جنگ	به گرز و کمان به تیر خدنگ
چو کودک به کوشش ز نیرو شدی	به هر بخش اندر بی آهو شدی
ز کشور به درگاه شاه آمدی	بدان نامور درگاه آمدی

چو جنگ آوری نورسیده جوان برفتی ز درگاه با پهلوان
(شاهنامه، ۱۳۸۴: ۹۴۵)

هخامنشیان

به طور کلی بررسی تاریخچه تشکیل ارتش در ایران را می‌توان از زمان مادها مورد بررسی قرار داد که افراد به دو دسته سواره نظام و پیاده نظام تقسیم می‌شدند. مادها یک رسته آتش انداز که امروزه به آن توپخانه می‌گویند تشکیل دادند. در زمان داریوش ارتش به هفتصد هزار نفر رسید و به رسته‌های پیاده، سواره، سربازان جاوید تقسیم شد.

الف- سازمان و تشکیلات ارتش هخامنشی

- سپاهیان همیشگی: سپاهیان همیشگی شامل نیروی زمینی و نیروی دریایی بود.
- سپاهیان چند گاهه (موقتی): سپاهیان چند گاهه، هنگام جنگ از مردمان گوناگون کشورها و شهرها گردآوری می‌شدند و پس از جنگ سرکار خود می‌رفتند.

ب- رسته‌های ارتش هخامنشی

رسته پیاده، رسته سواره، اراده سواران، رسته مهندسان، رسته نفت اندازان، رسته کارگزاران. ضمناً گروهی از سواران و پیادگان زبده که شمار آنان همواره ده هزار تن بود «سربازان جاویدان» خوانده می‌شدند و پارسیان اینان را «امرته» «amarta» یعنی «بی مرگان» می‌نامیدند. (علی بابائی، ۱۳۸۲: ۲۹)

اشکانیان

الف- سازمان ارتش اشکانیان

اشکانیان دارای ارتش دائم و بسامانی نبوده اند لیکن برای پاسداری و نگاهبانی کاخ‌های شاهی، پایتخت، شهرها و دژها سپاهیان همیشگی داشتند.

ب- رسته‌های اشکانیان

ارتش اشکانی از دو رسته‌ی رزمی تشکیل می‌یافت: سواران (سوران گران جنگ افزار و سوران سبک جنگ افزار) و پیادگان. (علی بابائی، ۱۳۸۲: ۳۰)

ساسانیان

الف- سازمان ارتش ساسانی

ساسانیان نیز همچون هخامنشیان گروهی سوارزیده به نام «گروه جاویدان» داشتند که گویا همچون دوران هخامنشی از ده هزارتن سوار تشکیل می‌شد. بزرگترین یگان ارتش ساسانی «گند» و سرکرده آن را «گندسالار» می‌نامیدند. (علی بابائی، ۱۳۸۲: صص ۲۲-۲۸)

جدول شماره ۱ ارتش ساسانیان (برگرفته از نشریه رشد آموزش تاریخ، شماره ۱۷)

اصطلاحات	توضیحات
سواره نظام	گاه آنان را با نام «اسواران» می‌خوانند که به سواران سنگین اسلحه (تنوریک) و سواران سبک اسلحه تقسیم می‌گردید.
پیاده نظام	پیاده سبک اسلحه، پیاده سنگین اسلحه و پیاده تیرانداز.
سپاه جاویدان	سپاه جان اسپار یا گارد سلطنتی
فیل سوار	جایگاه این رسته در عقب سپاه بود. و در دوره ساسانیان بنیاد نهاده شد.
شترسوار	به رسته جمازه نیز مشهور است.
اراده	گاهی این اراده‌ها که به وسیله چارپایان حمل می‌شدند برج‌هایی را حمل می‌کردند که محل استقرار تیراندازان جنگی بودند.
واحد ترابری	هر فوج این واحد دارای سه دسته وسایل نقلیه بوده است: دسته اول، عرابه‌ها، دسته دوم دواب بارکش، دسته سوم شتر و فیل و اسراء.

این واحد در دوران صلح به کارامدادرسانی و درمان زخمیان می‌پرداخت و همچنین به طور مستقل تحت نهادی به نام دیوان درست بد اداره می‌شد و مامور رسیدگی به اسب‌ها و حیوانات «ستور پزشکی» نام داشت. این مقام نیز، همراه با سواره نظام بوده و به اسب‌های آنان رسیدگی می‌کرده است.	پزشکی و بیطاری
بر کار سپاه به صورت ویژه نظارت می‌شد. و برای این کار دژبانانی از جانب مقامات بالای ارتش انتخاب می‌شدند.	دژبان سپاه
یکی دیگر از مأموران بلندپایه ای که از جانب شاه، هنگام لشکرکشی، همراه سپاه فرستاده می‌شد، دبیر سپاه بود.	دبیر سپاه
گروه آموزگاران سپاه، تعلیم و تربیت سربازان را به عهده داشتند. مهارت و چنگاوری نتیجه تعلیمات این آموزگاران بوده است.	آموزگاران سپاه (معلم اساوره)
ارگک بد" در اصل معنی فرمانده یک قلعه مستحکم را داشته است.	ارگک بد
اصل کلمه ارتیشاران اوستایی است. "کلمه ارتیشار برگردان علمی از ترجمه رث‌یشتر اوستایی است که به معنی سلحشور یا قهرمان جنگی است. این منصب از سپهبد بزرگتر و نزدیک به پایه ارگک بد است.	ارتیشاران سالار
این شخص هم رئیس کل قوا و وزارت جنگ بود که در زمان فرماندهی جنگ به دست شاه این شخص به عنوان رئیس ستاد انجام وظیفه می‌کرد. و این جایگاه اولین بار در دوره ساسانیان شکل گرفته که به نوعی با سپهبد دوره هخامنشیان تفاوت داشت.	ایران سپاه بد
این منصب، به عنوان "راننده دشمنان" یعنی دورکننده دشمن از سرزمین	پاذگوسبان
که به معنای فرماندهی و سالاری بر هزار تن از سپاهیان بوده است.	هزاربد یا هزارپت
فرمانده مرزها را بر عهده داشت.	مرزبان
او در ارتش فرمانده سواران بود که گاهی او را اسپبد می‌نامیدند.	اسواران سردار

پایگان سالار	این منصب فرمانده یک دسته پیاده بود و هر دسته پیاده تحت فرماندهی یک پایگان سالار اداره می‌شد.
گندسالار، درفش سالار و وشت سالار	لشکر بزرگ را گند به سرکردگی گندسالار و لشکر کوچک را درفش به سرکردگی درفش سالار و دسته‌های جز هر درفش را وشت به سرکردگی وشت سالار می‌گفتند.
ورث‌رگ نیکان خودای	وی فرمانده دسته ای از سپاهیان بوده که امتیازات ویژه ای داشتند و سپاه جاویدان را تشکیل می‌دادند.
اران امبارگ بڈ	وی رئیس مخازن مهمات دولت شاهنشاهی محسوب می‌شده است
زین پت	مانند اران امبارک بڈ بوده ولی حدود و دامنه کاری آن محدودتر بود است
نشاستانگان	این منصب در دوره ساسانی برای سپاهیان مناطق مرزی که در دژها و پادگان‌های آن مناطق، برای برقراری نظم و امنیت آن محدوده به خدمت مشغول بوده اند.
یلان یل بڈ	فرمانده پهلوانان بوده و ارج و منزلت بسیاری در بین قهرمانان داشته است.
سالار	سرپرست نگهبانان کاخ سلطنتی بوده است.
پشتیگان سالار	وظیفه این منصب در دستگاه امنیتی بوده و کارگاردسلطنتی را برعهده داشته است.
شمشیردار	صاحب این منصب، پاسدار و محافظ شخصی شاه در دربار محسوب می‌شده است.
زندانیگ	صاحب این منصب، ریاست زندان را در آن دوره برعهده داشته است.
آخوربڈ	صاحب این منصب در دوره ساسانی مامور نگهداری و آماده کردن اسب‌ها و حیوانات بارکش دولتیان و نظامیان و آماده کردن ساز و برگ و

علوفه ها بوده است.	
سمت معلمی را در دوره ساسانی برعهده داشتند.	اندرزاسپورگان
سمت داوری سپاهیان و رسیدگی به جرائم و تخلفات آنها را برعهده داشته است.	سپاه داذور

ب- رسته‌های ارتش ساسانی

رسته سواران (سواره نظام) یا «آسپوارگان»

رسته جان اسپاران یا «جان اسپاران»

رسته پیاده (پیاده نظام) یا «پایگان»

رسته پیل سواران

رسته منجنیق داران، نفت اندازان، سرب ریزان و مهندسان.

ج- آرایش جنگی ساسانیان

آرایش جنگی ساسانیان هر سپاه به پنج قسمت تقسیم می‌گردید: مقدمه (طلایه)، میمنه، میسره، قلب

و ساقه. (ساکت، ۱۳۸۹: ۱۵)

دوره انقلاب اسلامی ایران از سال ۱۳۵۷ شمسی تاکنون:

الف- تحولات سیاسی انقلاب و ارتش

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷ به فرمان امام خمینی روز چهارشنبه ۲۹

فروردین سال ۵۸ به عنوان روز ارتش جمهور اسلامی ایران نامگذاری گردید. اولین اقداماتی که

در حوزه نظامی بعد از انقلاب اسلامی انجام گرفت شامل:

کمیته انقلاب اسلامی

اولین اقدام امنیتی، نظامی حضرت امام خمینی(ره) پس از پیروزی انقلاب اسلامی، صدور فرمان تشکیل کمیته انقلاب اسلامی برای برقراری نظم و آرامش در شهرها و روستاها بود که از جانب امام خمینی(ره) تحقق یافت. برقراری نظم و آرامش و حفظ امنیت و مبارزه با فساد در شهرها و روستاهای کشور بود. پس از پایان جنگ عراق با ایران کمیته‌های انقلاب اسلامی با ژاندرمری، شهربانی و پلیس قضایی ادغام شدند و نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (ناجا) رابه وجود آوردند و تحت فرماندهی واحد قرار گرفتند. (جمشیدی، ۵۷۰ تا ۵۷۱)

تشکیل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

امام خمینی(ره) برای حفظ انقلاب و دستاوردهای آن و نیز گسترش انقلاب در بیرون از مرزها و حمایت از مظلومین و مستضعفین جهان، تشکیل نیرویی نظامی به نام سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بود. (همان، ۵۷۱)

تشکیل ارتش بیست میلیونی (نیروی مقاومت بسیج)

به فرمان امام خمینی(ره) در پی تشکیل سپاه و کمیته، و به دنبال احساس ضرورت آموزش نظامی همگانی و ضرورت آمادگی برای مقابله با تهدیدات و خطرات، مسأله تشکیل ارتش بیست میلیونی در قالب بسیج مردمی یا بسیج مستضعفین مطرح شد. (همان، ۵۷۲ تا ۵۷۴)

ارتش جمهوری اسلامی ایران به مجموعه ستاد مشترک، نیروهای زمینی، هوایی، دریایی و سازمان‌های وابسته به آن اطلاق می‌گردد. (کلهری، ۱۳۸۶: ۳۶)

ب- نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران

رسته‌های نیروی زمینی ارتش

تعریف رسته: رسته اصطلاحی است برای مشخص نمودن یک دسته از تخصص‌های نظامی که از نظر ماموریت، نوع کار و وظایف مشاغل نظامی دارای نزدیک ترین ارتباط به یکدیگر بوده و کلیه

افسرانی که به یک رسته خاص اختصاص یافته اند پس از کسب آموزش و تجربه لازم قادرند در تخصص‌های آن رسته انجام وظیفه نمایند که به رسته‌های زیر تقسیم می‌گردد.

- رسته‌های رزمی شامل: رسته پیاده، رسته توپخانه، رسته زرهی و رسته هوانیروز

- رسته‌های پشتیبانی رزمی که شامل: رسته دژبان، رسته مهندسی، رسته مخابرات و رسته اطلاعات نظامی.

- رسته‌های پشتیبانی خدمات رزمی شامل: رسته آجودانی، رسته اردنانس، رسته بهداری، رسته ترابری، رسته دامپزشکی، رسته دارایی، رسته سررشته داری، رسته خدمات بهداری، رسته قضایی و رسته موزیک. (حجتی اشرفی، ۱۳۶۴: صص ۱۰۲۳ و ۱۰۲۴)

درجات و ترفیعات

برابر ماده ۶۳ مجموعه قوانین و مقررات ارتش جمهوری اسلامی ایران ترفیع عبارت است از نیل به درجه یا رتبه بالاتر برابر مقررات این قانون و برابر ماده ۶۴ ترتیب درجات پرسنل نظامی زمینی به شرح است:

سرباز، سربازدوم، سربازیکم، سرجوخه، گروهان سوم، گروهان دوم، گروهانیکم، استواردوم، استواریکم، ستوان سوم، ستواندوم، ستوانیکم، سروان، سرگرد، سرهنگ دوم، سرهنگ، سرتیپ دوم، سرتیپ، سرلشکر، سپهبد. (کلهری، ۱۳۸۶: ۵۸ و ۵۹)

تجهیزات و سلاح‌ها

در دوره انقلاب اسلامی برخی از تجهیزات نظامی ایران شامل: تانک، توپ، خمپاره، تیربار، کلت، اسلحه، موشک، بالگرد، جت جنگی، مین، نفربر، اژدر، فشنگ، پهباد، رادار، راکت انداز...

اماکن و تاسیسات نظامی

برخی از اماکن نظامی شامل: دانشکده افسری، ستاد، آسایشگاه، زاغه، انبار مهمات، اسلحه خانه، بیمارستان صحرائی، بیمارستان نظامی، پادگان، دبیرخانه، کمین گاه، جبهه، آشیانه، بازداشتگاه، باند و... در دوران معاصر در نیروهای مسلح کاربرد دارند. (رضازاده زوارم، ۱۳۸۹، ۲۱۳)

جدول شماره ۲: بررسی مقایسه‌ای واژگان عصر باستان (قبل از اسلام) و معاصر (انقلاب اسلامی ایران)

ر	واژگان باستان	واژگان معاصر	تحلیل واژگانی طبق نظریه مشکوه‌الدینی
۱	پیاده	پیاده	تغییر نداشته است
۲	سواره (اسواران)	سوار زرهی	گسترش معنایی
۳	سربازان جاوید یا امرته، جان اسپار	سپاه ولی امر (عج)	پیدایش واژه جدید
۴	سپاهیان همیشگی	پاپور ثابت	کنار رفتن واژه
۵	سپاهیان چند گاهه	نیروهای احتیاط	کنار رفتن واژه
۶	اراده (ارابه) سواران	یگان‌های موتوری	قرض گیری
۷	مهندسی	مهندسی	بدون تغییر
۸	نفت انداز	-	کنار رفتن واژه
۹	سوار گران اسلحه (تنوریک)	یگان سنگین زرهی	کنار رفتن واژه
۱۱	سوار سبک اسلحه	یگان سبک زرهی	کنار رفتن واژه
۱۲	فیل سوار	-	کنار رفتن واژه
۱۳	شتر سوار (جمازه)	-	کنار رفتن واژه
۱۴	ارابه‌های جنگی	تانک، نفربر	کنار رفتن واژه
۱۵	واحدهای ترابری	یگان ترابری	بدون تغییر

کناررفتن واژه	خودروهای باری	دواب بارکش	۱۶
پیدایش واژه جدید	دامپزشک	ستورپزشک	۱۷
کناررفتن واژه	-	فلاخن	۱۸
بدون تغییر	یگان بهداری	واحد پزشکی	۱۹
پیدایش واژه جدید	یگان دامپزشکی	واحد بیطاری	۲۰
بدون تغییر	دژبان، انتظامات	دژبان	۲۱
پیدایش واژه جدید	آجودان	دبیر سپاه	۲۲
پیدایش واژه جدید	مربی و کمک مربی	آموزگار (معلم) سپاه (معلم اساوره)	۲۳
کناررفتن واژه	-	ارگک بد (فرمانده قلعه)	۲۴
پیدایش واژه جدید	ارتشبد	ارتیشتاران سالار	۲۵
پیدایش واژه جدید	فرمانده کل قوا	ایران سپاه بد	۲۶
پیدایش واژه جدید	یگانهای هجومی رزمی	پاذگوسبان	۲۷
پیدایش واژه جدید	سرتیپ	هزاربد یا هزارپت	۲۸
بدون تغییر	مرزبان	مرزبان	۲۹
کنار رفتن واژه		اسواران سردار (اسپبد)	۳۰
پیدایش واژه جدید	فرمانده دسته	پایگان سالار	۳۱
پیدایش واژه جدید	سرلشکر	گندسالار	۳۲
پیدایش واژه جدید	سرتیپ	درفش سالار	۳۳
پیدایش واژه جدید	سرهنگ	وشت سالار	۳۴
پیدایش واژه جدید	فرمانده تشریفات کل	ورترگ نیکان خودای	۳۵

پیدایش واژه جدید	فرمانده مخازن	اران امبارگ بذ	۳۶
پیدایش واژه جدید	فرمانده انبار مهمات	زین پت	۳۷
پیدایش واژه جدید	فرمانده مرزبانی	نشاستگان	۳۸
کنار رفتن واژه		یلان یل بذ	۳۹
پیدایش واژه جدید	فرمانده یگان پاسدار	سالار	۴۰
پیدایش واژه جدید	فرمانده حفاظت یگان	پشتیگان سالار	۴۱
پیدایش واژه جدید	محافظ ف. کل قوا	شمشیردار	۴۲
پیدایش واژه جدید	فرمانده بازداشتگاه	زندانیگ	۴۳
کنار رفتن واژه	-	آخوربذ	۴۴
پیدایش واژه جدید	مریی آموزش	اندرزاسپورگان	۴۵
پیدایش واژه جدید	رئیس قضایی	سپاه داذور	۴۶
کنار رفتن واژه	-	سپر	۴۷
محدود شدن معنا	سرنیزه	خنجر	۴۸
کنار رفتن واژه درنظام		کمان	۴۹
محدود شدن معنا به سرنیزه سلاح		نیزه	۵۰
کنار رفتن واژه	-	کمند	۵۱
قرض گیری	یونیفرم نظامی	زره پوش	۵۲
پیدایش واژه جدید	کلاه آهنی	کلاخود	۵۳
پیدایش واژه جدید	تور استتار	برگستوان	۵۴
کنار رفتن واژه		گرز	۵۵
پیدایش واژه جدید	توپ	مشعل داران	۵۶

جدول شماره ۳ داده ها

کنار رفتن واژه	پیدایش واژه جدید	گسترش معنایی	محدودیت معنایی	قرض گیری	بدون تغییر
۱۸	۲۶	۱	۳	۲	۷
۳۱.۵ %	۴۵.۶ %	۱.۷۵ %	۵.۲۶ %	۳.۵ %	۱۲.۲ %

باتوجه به نتایج جدول شماره ۳ مشخص گردید:

میزان پیدایش واژگان جدید ۴۵.۶٪ می باشد مشخص است که تغییرات در واژگان دوره معاصر به نسبت گذشته (عهدباستان) بسیار چشمگیر است. به عبارت دیگر نیمی از واژگان دچار تحول شده اند.

میزان از دست رفتن واژه های قدیمی و اصیل زبان فارسی ۳۱.۵٪ می باشد که علت اصلی آن ها جایگزین شدن سلاح های جدید، پیشرفت صنعت دفاعی، ورود تجهیزات جدید جنگی، حرفه ای شدن ارتشها و ناکارآمدی سلاح های باستان بوده است و سلاحي که در گذشته استفاده می گردید امروز دیگر استفاده نمی شود به همین نسبت اسم همان سلاح در دوره جدید از بین رفته و اسم سلاح جدید جایگزین آن شده است ولی اگر سازمان یا نهاد واژه گزینی بتواند تحولات صنعتی را در همه حوزه با رجوع به واژگان اصیل فارسی مدیریت کند بسیاری از واژگان همچنان زنده خواهند بود که در این تحقیق به اهمیت این نهاد و واژه گزینی اشاره دارد.

میزان گسترش معنایی ۱.۷۵٪ نشان می دهد که به نسبت سایر معیارها اثر آن در تغییر واژگان نظامی بسیار کمتر است به عبارت دیگر واژگان نظامی عهد باستان در حال حاضر به جز معنای اصلی خود در معنای دیگر نیز به ندرت بکار می روند.

میزان محدودیت معنایی واژگان ۵.۲۶٪ است که نشان می دهد واژگان نظامی زبان فارسی باستان در واژگان معاصر نیز کمتر دچار محدودیت معنایی پیدا کردند.

میزان قرض گیری واژگان ۳.۵٪ است که به نظرمی رسد اثر زبان های بیگانه در واژگان معاصر و عهد باستان بسیار کمتر بوده است

میزان واژگانی که بدون تغییر از عصر باستان در عصر معاصر استفاده می‌شود ۱۲٪ است که نشان دهنده تغییرات واژگانی به صورت طبیعی است که همه زبان‌ها همواره در حال رخ دادن است.

نتیجه‌گیری

زبان فارسی امروز تحت تاثیر عوامل بسیار زیادی قرار گرفته است و پرداختن به هر یک از آن عوامل نیاز به پژوهش‌های متعددی و گسترده است ولی آن چه در این تحقیق به آن پرداخته شد اهمیت پژوهش در سطوح مختلف تحول واژگانی است که اگر سازمان‌ها و نهادهای مسئول از جمله واژه‌گزینی زبان فارسی به ویژه در حوزه‌های نظامی به آن ورود نکند ممکن است واژه‌های نظامی که اغلب در حوزه‌های تجهیزات نظامی است با ورود صنعت و توسعه دفاعی کشور واژگان معادل آنها در آینده از بین رفته و یا متروک گردند.

بسیاری از واژگان نظامی در گذشته (عهد باستان) وجود داشته و در دوره معاصر (انقلاب اسلامی) به علت‌های مختلف فرآیندهای ساخت واژگی متروک شدند ولی علت آن فرایندهای ساخت واژگی از جمله قرض‌گیری و محدودیت معنایی و یا گسترش معنایی نبوده است بلکه علت اصلی آن پیداشدن واژگان جدید بوده است که معمولاً از طریق قرض‌گیری، ترجمه و... وارد زبان فارسی گردیدند.

به هر حال واژگان همه زبان‌ها از جمله زبان فارسی در حوزه‌های مختلف در حال تغییر است و تصدیان و متولیان امر در حوزه زبان‌ها در مدیریت فرآیندهای واژگان و ساخت واژگی نقش موثر دارند چه بسا که زبانی دچار تغییر کلی گردد و نسل‌های جدید از نسل‌های گذشته خود دور شوند و دچار هویت ملی و زبانی گردند و همان‌طور که نتایج نشان داد واژگان قدیمی در واژگان عصر جدید نمود و کاربرد خود را از به‌طور چشمگیر از دست دادند

یکی از علل تغییرات واژگانی عصر حاضر با عهد باستان شکل‌گیری انقلاب اسلامی ایران و به نوعی مولفه‌های سیاسی و اجتماعی است که در کنار سایر مولفه‌های ساخت واژگی با زنده کردن مکتب اسلام و تقویت باورهای دینی گذشته اصطلاحات جدید اسلامی را از بطن قرآن و روایات

به حوزه نیروهای مسلح وارد نمایند از جمله: کمیته، پاسدار، شهید، جهاد، جبهه، رزمنده و... که مطالعه در این زمینه نیز برای واژه سازی پیشنهادی گردد.

از دیگر عوامل تغییر واژگانی که در نتایج پژوهش نیز اشاره شد؛ ورود و توسعه جنگ افزارهاست از جمله: موشک، تانک، بالگرد، پهپاد، نفربر، تفنگ، گلوله، فشنگ، نیروی هوایی و...

منابع و مآخذ

- احمدی، مسلم، (۱۳۹۰)، «راهبردها و تفکرات جنگی ایرانیان در شاهنامه»، مدیریت نظامی، شماره ۴۲ سال یازدهم.
- انوری، حسن، (۱۳۸۴)، «فرهنگ فشرده سخن»، (دوجلدی)، انتشارات سخن، تهران.
- ایروانی، محمدرضا، محمدی، عبدالرضا، (۱۳۸۸)، «واژه سازی و واژه گزینی نظامی در زبان فارسی باستان و میانه»، مدیریت نظامی، شماره ۳۵
- باقری، مهری، (۱۳۷۶)، «مقدمات زبانشناسی»، نشر قطره، تهران
- جلالی، ایرج، القاب و مناصب نظامی در عصر ساسانیان، ایرج جلالی، نشریه رشد آموزش تاریخ، شماره ۱۷
- جمشیدی، محمدحسن، (۱۳۸۰)، «مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در ایران»، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، دانشکده فرماندهی و ستاد.
- جمشیدی، محمدحسین، (۱۳۸۲)، «مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در ایران»، نقد و بررسی کتاب از داوود قاسم پور، نشریه کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا)، شماره ۶۵.
- حاجتی اشرفی، غلامرضا، (۱۳۶۴)، «مجموعه کامل فواین و مقررات نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران»، تهران، انتشارات گنج دانش.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۳۴)، «لغت نامه دهخدا»، دانشگاه تهران، تهران.
- رضازاده زوارم، محمد، (۱۳۸۹)، «بررسی تحول واژگان نظامی در زبان فارسی»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران مرکز.

- ساکت، سلمان. یاحقی، محمدجعفر، (۱۳۸۹)، «آرایش سپاه و فنون رزمی در دوره ساسانیان و بازتاب آن در شاهنامه فردوسی» نشریه کاوش نامه، شماره ۲۰
  - شاهنامه فردوسی، براساس چاپ نسخه مسکو، (۱۳۸۴)، نشر نی، تهران، چاپ دوم
  - طباطبائی، علاالدین، (۱۳۷۶)، «فعل بسیط فارسی و واژه سازی»، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
  - علی بابایی، غلام رضا، (۱۳۸۲)، «تاریخ ارتش ایران ۵۵۸ پیش از میلاد تا ۱۳۵۷ شمسی»، تهران انتشارات آشیان
  - فالک، جولیا اس، (۱۳۹۰)، «زبان شناسی و زبان: بررسی مفاهیم اساسی و کاربردها»، مترجم علی بهرامی رهنما، تهران.
  - فرشیدورد، خسرو، (۱۳۸۲)، «دستور مفصل امروز»، انتشارات سخن، تهران.
  - فرهنگستان زبان فارسی، (۱۳۸۰)، «مجموعه مقالات نخستین هم اندیشی مسائل واژه گزینی و اصطلاح شناسی»، انتشارات نشر مرکز، تهران.
  - کلباسی، ایران، (۱۳۸۰)، «ساخت اشتقاقی واژه در زبان فارسی امروز»، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی، تهران.
  - کلهری، ناصر، (۱۳۸۶)، «مجموعه قوانین و مقررات استخدامی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران»، ناشر معاونت حقوقی و امور مجلس وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، چاپ اول
  - معطوفی، اسدالله، (۱۳۷۸)، «تاریخ چهار هزار ساله ارتش ایران: جنگ و جنگاوری بر فلات ایران از تمدن ایلام تا ۱۳۲۰»، تهران، نشر ایمان.
- Bloom field, leonard, language, Ny, Holt, rinehort and winson, ۱۹۹۳